

ምምሳሌ ኤርትራዊት ያታዊ አሃዳዊት (ተርምኑክሌሳዊ) ቤተ-ሰብ፡ ቅጽበታውን ነባሪን ሓዲጋ ንቐጻልነት ኤርትራ ከም ሃገርን ከም ሕብረተ-ሰብን

ገቢረ ገብረማሪያም (ዶ.ር.)

ሕቶታት፡

አንብብቲ ቅድሚኒ ነዛ ጽሑፍቲ ምንባብ ምጅማርም ከምልሰውን ዝደልዩን ሕቶታት ብምቕዳም ጽሑፍይ ከጅምር ይደሊ። ንሳተን ካኣ እዘን ዝሰዕባ ኢዮን፡-

ሀ) ናይ መጀመሪያ መምህርካ/ኪ መን ነበረ/ነበረት?

ለ) ሃገርካ/ኪ ትፈቱ/ትፈትዊ ዶ? መልስኻ/ኺ እወ እንተኾይ፡ ብኸመይን ካብ ማዳሰን ጀሚሩ?

ሐ) ብዛዕባ ዓድኻ/ኺ (ተወሊድካ/ኪ ዝዓበኻሉ/ዝዓበኻሉ ናይ መቐጻል ዓዲ ወይ ናይ ከተማ ከባቢ) እም ሕሰብ/ቢ፡

- ካብ 16 ከሳብ 40 ዓመት ዕድሜ ከባቢ ዘለዉ መናእሰይ ደቂ ዓድኻ/ኺ ክንደይ ይኾኑ?
- ካብዚአቶም፡ ክንደይ ዝኾኑ (ክንደይ ሚኢታዊት) ሕጂ ኣብ ኤርትራ ኣለዉ?
- ካብቶም ኣብ ኤርትራ ኣለዉ ትብሎም ዘለኻ/ኺ ኹ ክንደይ ዝኾኑ ኣብ ኣገልግሎት ኣለዉ?

ሳልሳይ ክፋል፡

ኣብ ካላኣይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ፡ ፍቅሪ/ፍትወት ሃገር ካብ ፍቅሪ/ፍትወት ቤትካን ማይቤትካን ገና ካብ እግሪ ተክሊ ከለኻ ከምዝጅምር፡ ማይቤቱ ዘይፈቱ ዓዲ ክፈቱ ከምዘይክእልን፡ ዓዲ ዘይፈቱ ካኣ ሃገሩ ክፈቱ ከምዘይክእልን ርኢና ነይርና፡ ብተወሳኺ፡ ቤተ-ሰባት ወይ ማይቤታት ብሓደ ፕርንፍ ኢለን ብሕግን ስርዓትን ትማሓደር ዓዲ ትባሃል ባህርያዊ ሰፈር ከምዝቐማን፡ ኩሉም ኣካላት እታ ዓዲ (ሓለውቲ እንሰሳ (ጓሶት)፣ ሓለውቲ ገረብ፣ ሓላው መሬት (ዘራዓይ)፣ ባይቶ ዓዲ (ተሳተፍቲ ደቂ ዓዲ)፣ ጭቃ (ዳኛ) ዓዲ፣ ወ.ዘ.ተ.) ካኣ ንቐጻልነት ስሩዕ ማዓልታዊ ሂወት እታ ዓዲ ብናጻ ሕልናን ብቅንዕናን ኩሉ ዝካኣሎም ክገብሩ ከምዝጽዕቱን ኣብቲ ጽሑፍ ተገሊጹ ኣሎ። መንነት ዓዲ ከም ፍሉይ መለለዩ ማሕበረ-ሰባዊ ባህሪ መልክዕን ቅርጽን ከሕዝ ዝጅምር ብከምዚ ዓይነት ዓዳዊ ማሕበረ-ሰባዊ ዝምድናታትን ንጥፊታትን ከምዝኾነውን ብንጹር ኣብቲ ጽሑፍ ተቀሚጢ ኣሎ። ሕጽር ብዝበለ፡ “ኤርትራዊት ዓዲ”፡ ዘርኢ ኤርትራዊ መንነት ተዘራኡ ዝብቐለላ፣ ዝሸውተላ፣ ኣኺሉ ዝፈርዮላን ዝሕፈሰላን ፈራይት ከሰዐ ምዃናን መሰረት ናይዚ ካኣ “መሬት” ምዃኑ፡ እቲ ጽሑፍ ኣሰሚሩሉ ኣሎ። “መሬት” ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ዝዝግራሕ ነዊሕ ዘይብተኽ ገመድ ኮይኑ፡ ዝምድናታትን መንነትን ማይቤታት ካብ ወላዲ ናብ ወሉድ እንዳተማሓለፈ ከይተዳኸመ ከምዝቐጻል ዝገብር ፕራሕ ዘይኮነስ፡ መሰረትን መቐጻልን ዜግነታዊ መንነት ምዃኑን መሬትን መንነትን ዝተተናነጉ ዘይብተኽ ገመድ ኮይኖም ንሕብረተ-ሰብ ኤርትራ ጠሚርም ሓዞም ንዘበናት ዝጸንሑ ምዃናምውን ኣብቲ ካላኣይ ክፋል ብሰፊሑ ሰፊሩ ኣሎ። ካብዚ ቀጺልና፡ ብዛዕባ ማዓልታዊ ማሕበራዊ ሂወት ናይ ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ ከመይ ከምዝመስል ክንርኢ ኢና።

ጥዕና ዘለዎ ዓዲ፡ ካብ ገና ኣብ ማህጸን ኣዲኡ ዘሎ ዕሽል ጀሚርካ ክሳብ እቲ ዝዓበየ ናይ ዕድሜ ባዓል/ቲ ጸጋ ዝኾነ/ት ኣብ ወይ ኣደ ዝሓዘት ኮይና፡ ንቡር ናይ ማሕበረ-ሰባዊ ሂወት ምንቕስቓስ ዝራኣየላ ባህርያዊት ሰፈር ኢያ። ነብሲ-ወክፍ ማዓልቲ፡ ሰቡን እንስሰኡን ኣብ መመዛግቡ ደቂቡ ምስ ሓደረ፡ ደርሀ ቀዳማይ፡ ካላኣይን ሳልሳይን ምስ ነቀው፡ የዕዋፍንውን ጭቕ ጭቕ ይብላ። መሬት ወሊሑ ተባሂሉ ኩሉ ከካብ ምድቃሱ ይትንስእ። ሽዑ፡ ጸጥ ኢላ ዝሓደረት ዓዲ ናይ ሂወት ምንቕስቓስ ከራኣዩ ይጅምር። ኣዴታት ተንስእን ክጥሕና፣ ክልንቅጣ፣ መጎን ኣጉደን እንጀራ ክስንክታ፣ ጸብሒ ከፍላሓን ካለኣት ናይ ዝዋኒን ክዓዩ ይጅምሩ፣ ኣብታት ኣቡዑር ሓሰር ከብልዑ ወይ ዓብዑር ርፍዶት ከራፍዱ ይጅምሩ፣ ጓሶት ከብቲ ኣለዳ ከውጽኡ ይጅምሩ፣ ኣዋልድን መርዑን ማይ ከምጻእ ሩባ ምውራድ ይጅምሩ፣ ርሑቕ ወፍሪ ወይ መገሻ ዘለዎ ካኣ፡ ኣንጊሁ ናብ ዋኒኑ ክግስግስ ይጅምር። ሃመም ሃመም ዝብል ናይ መጥሓን ድምጺ፣ ግደፍ ኣታ ብዕራይ ዝብል ናይ ኣብዑር ሓሰር ዝብልዕ፣ ቻ ቻ ዝብል ናይ ጅርባ ማይ ትወርድ፣ ነቐዊት ኣርሓን እምባሕ እምባሕ ዝብል ናይ ኣለዳ ዝወጸ ከብቲ ድምጺ፣ ወ.ዘ.ተ. ካብ ኩሉ ኩርናዓት እታ ዓዲ ክስማዕ ምስጅመረ፡ ዓዲ ንቡር ማዓልታዊ ናይ ሂወት ምንቕስቓስን ንጥፊታትን ከምዝጀመረት ነበርታ ይብሰሩ። ኣለዳ ወጺኣን ዘርፈዳ ኣሓ/ከብቲ (ሓራሳትን ኣጥበውትን) ደቀን ደልዮን እምባሕ እምባሕ እንዳባላ ንዓዲ ከምለሳ/ክኣትዎ ከለዎ፣ ኣብታይን ምራኩትን ካኣ ኣዴታትን ደልዮን እምባሕ እምባሕ ከብላ ከለዎ፣ ጤል-ብጊዕ ማሓስኣትን ደልዮን፣ ማሓስኣት ካኣ ኣዴታትን ደልዮን እምባሕ እምባሕ ከብላ ከለዎ፣ ቆልዑ ካብ ምድቃሶም ተንሲኦም ብታሕጓስ (ጸባ ክሰትዩ ምዃናም ስለዝፈልጡ) ከብትና መጺኣን ኢሎም ኣብ ደንበ ከውጪጪኡ ከለዉ፣ ሓልባይ ጸባ ካኣ፡ ጓጉዱን ማሕለኽኡን ሒዙ፡ “ምራኽ ሰደለይ” ሞ ናዓ ካኣ መራኽ ሓዘለይ፡ ኢሉ ከድሂ ከሎን “ሸኾኽ ሸኾኽ” ዝብል ናይ ዝሕለብ ጸባ ድምጺ ክስማዕ ከሎ፣ ወ.ዘ.ተ. ኢዩ እታ ዓዲ ሂወትን ቀጻልነትን ዘለዎ ዓዲ ምዃና ዘራኣካ፡ እዚ ኩሉ ናይ ዝተፋላለየ ድምጽታት ሞዛይክ (ዋጭ

ዋጭ): መዝሙር ሂወትን ቀጻልነትን ናይታ ዓዲ ኢዩ። **“ዋጭ ዋጭ ዝብሉ ቆልዑ ዘይብሉ ቤተ-ሰብ/ማይቤት ወይ ዓዲ፡ ባዓሚት” ከባሃል ዶ ሰሚዕኩም ትፈልጡ?**

እታ ብኸምዚ ዝጀመረት ማዓልቲ ናይ ስርሕ ማዓልት እንተኮይና፡ ከምቲ ኣብ ቀዳማይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ ዝተገለጸ፡ ኩሉ ነናብ ነታ ማዓልቲ ኢትኣ ዝተመደበ ናይ ስራሕ ዕዮ (ከከም ኩነታቱ፡ ገለን ኣንጊሁ ገለን ኣራፊዱ) ይወፍር። ዓበይቲ ኣባላት ቤተ-ሰብ ናብ ሕርሻ ንጥፈታቶም፡ እቶም ዝናኣሱ ካኣ ናብ መጓሲኦም ይወፍሩ። ናይ ትምህርቲ ወቕቲ እንተኮይኑ ካኣ፡ ተማሃሮ ናብ ትምህርቶም ይኸዱ። እቶም ትምህርትን ሕርሻን ኣጣሚሮም ዝኸዱ ካኣ፡ ከከም እብረ ትምህርቶም፡ ማለት፡ ትምህርቶም ናይ ድሕሪ ቀትሪ እንተኸይኑ፡ ናይ ንግሆ ናብ ሕርሻ ወይ ናብ መጓሲ ይኸዱ፤ ትምህርቶም ናይ ንግሆ እንተኸይኑ ካኣ፡ ናይ ንግሆ ተማሃሮም ናይ ድሕሪ ቀትሪ ናብ ሕርሻ ወይ ናብ መጓሲ ይኸዱ። ዝጠቡ ቆልዓ፡ ኣዲኡ ሓዚላቶ ናብ ሕርሻ ትወፍር፤ እቶም ዕድሚኦም ንትምህርትን ንመጓሲን ዘይበጽሑ ካኣ ምስ ዓዲ ዝዋዓሉ ኣረጋውያንን ምስ ንስራሕ ዘይወፍሩ መርዑን ኣብ ዝ/ዓዲ ይውዕሉ። መርዓት ናይ ዝ ስራሕን ምናባት ካኣ ኣብ ገደና ዝዕዮ እንተሎ እንተዝይኮይኑ፡ ንበረኻ ወፊራ ኣይታዓይን ኢዩ። ስለዝኸነ፡ ስድርኦም ንበረኻ ዝወፈሩ ቆልዑ፡ ምስሐሙን ጣዕመቶምን ሒዞም ናብ ኣብ እንዳ ጎረቤት ወይውን ኣብ ዓዲ ዘላ መርዓት ከይደም፡ ስድርኦም ካብ ስራሕ ክሳብ ዝምለሱ ምስኣ ይውዕሉ። ምስ መዘነኦም ኣብቲ ደንበ እንዳ እታ ተጽንኦ ዘላ መርዓት ክጻውቱ ካኣ ይውዕሉ [መውዓሊ ህጽናት ብዘይ ክፍሊት ዝዓይነቱ]። መቐሰ፡ “ቆልዓ ዓዲ ኢዩ ዘዕብዮ” ከባሃል ሰሚዕኹም ትኹኑ (It takes a village to raise a child”። ቆልዓ፡ ኣብ ዓዲ ምስ መን ይሃሉ ብዘየገድሱ፡ ምስ ስድርኡ ከምዘሎ ኢዩ ዝቐጸር። እቲይ ምንታይሲ፡ ኩሉ ኣባል ወዲ ዓዲ ወይ ኣባል ሕብረተ-ሰብ፡ ከም ውላዱ ገይሩ ስለዝከከናኸኖ። ብግብሪ ቆልዓ ናይ ዓዲ ኢዩውን እኮ። **ብኸመይ ትብሉ ትኹኑ? ብኸመይ ዝብል ለባም ካኣ ንብላኩም።**

ቆልዓ ናይ ሓዲ ዓዲ ሂወት ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ተተካኢ ወለዶ ኮይኑ ንቐጻልነት እታ ዓዲ ዘረጋግጽውን ኢዩ። ከምኡ ስለዝኸነውን ኢዩ፡ ገና ዕሸል ኮይኑ ኣብ ማህጸን ኣዲኡ ከሎ፡ እቲ ዓዲ ምውላዱ ብሃንቐውታ ዝጽበዮ። ምስተወለደ ካኣ፤ ኩሉ ዓዲ ብሓጎስ ይቐበሎ። ዓዲ፡ ንኣደ ብጽሕቲ-ወርሒ ኮይና ኢዩ እንዳበል ክጽብ ምስጸንታ፡ ሕርሳ ምስበጽታ፡ የሕረስቲ ተጸዋዕን የሕርሳኣ፤ ምስ ተጋላገለት ካኣ፡ ምግልጋላ (ብሰላም ምሕራሳ) ንዓዲ ካብ ሓዲ ጊዜ ንላዕሊ ዕልል ብምባል የብስራ። ዓዲ ካኣ ዕልል ምስ ሰምዐ፡ ኣብ እንዳ እገሌ/ኩስቶ (ሽም ናይታ ቤተ-ሰብ እንዳዳወዐ) ዕልል ይባሃል ኣሎ፡ እገሌ/ኩስቶ (ሽም ናይታ ሓራስ እንዳዳወዐ) ወይ ባዓልቲ-ቤት (ሰብይቲ) እገሌ/ኩስቶ (ሽም ናይ ባዓል-ቤታ እንዳዳወዐ) ተጋላጊላ (ሓሪሳ) ማለት ኢዩ ኢሉ፡ “እንኳዕ ማሪያም ማሓራኣ” (ኣብ ናይ ክርስትያን ዓዲ እንተኮይኑ) ይብል። ጓል ወይ ወዲ ምግልጋላ ካኣ፡ ቤቲ ቁጽሪ ናይቲ ዕልል ክፍለጥ ይካኣል [ወዲ እንተኸይኑ 7 ጊዜ፡ ጓል እንተኸይና ካኣ 3 ጊዜ ይዕለል]። ስለምንታይ ቁጽሪ ዕልል ተፈላልዩ ንብል ንኸውን፤ መልሲ ይህልዎውን ይኸውን። ንሱ ገዲፍና ግን፡ እቲ ፍልልይ፡ ናይ ወድን ጓልን መፍለዩ (ወዲ/ጓል ተወሊዱ/ዳ ኣሎ/ላ ኢልካ ንምብሳር) ገርና እንተወሲድናዮ፡ ጽቡቕ ያታዊ ምህዞ ቀዳምት ወለድና ኢዩ ክብል ይደፍር። በዚ ኣቢሎም ካኣ፡ ሓዲሽ ቆልዓ ኣብቲ ዓዲ ምምጽኡ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ወዲ ወይ ጓል ምጂኑ/ና እውን ይፈልጡ ማለት ኢዩ።

ቆልዓ ተወሊዱ ሳልስቲ ምስገበረ፡ ኣብቲ ዓዲ “ጥጥቕ-ሓራስ” ኢዩ ዝዕደል። ዓበይቲ ኣዋልድን ኣንስትን፡ ዝህ ዝህ እንዳ ዘራ፡ ንኹለን ዝወለዱ (ወለደን ንዝፈልጣ) ኣዴታት ሓንቲ ሓንቲ ማንካ (ዕሙቕ ዝበለ ኢደ-ብይዛ) ጥጥቕ-ሓራስ ንነብሲ-ወከፊን ይዕድላ። ማንታ ወለዱ ንእትፈልጥ ኣደ ግን ክልተ ማንካ ጥጥቕ-ሓራስ ኢዩ ዝዕደላ። ከምኡውን፡ እንዳ ጭቃ ዓዲ እንዳ ጋሻ ኢዩ ስለዝባሃል፡ ንባዓልቲ ቤት (ሰይቲ) ጭቃ ዓዲ፡ ክልተ ማንካ ኢዩ ይዕደላ። መሸላን ዓተርን ዝተሓወሰ ጥራሕ ኢዩ ካኣ ንጥጥቕ-ሓራስ ዝኸውን። ኣብ መበል ሻውዓይ ማዓልቲ ካኣ “ገለብ” ይግበር። ማሓዙት ወይ ኣዝማድን ጎረባብትን ናይታ ሓራስ ተኣኪበን፡ ናይታ ሓራስ ክዳውንቲ (ወጮ)፡ ሩባ ወሪድን ያሓጽባላ። **“ሰተ-ሰምሃል ጨንያ መንገዲ፡ ኣደይ ማሪያም በዚ ሓሊፊን ግዲ”** እለን እንዳ ደረፋ፡ ሩባ ይወርዳ፤ እንዳ ደረፋ ይሓጽባ፤ እንዳ ደረፋ ካኣ ንዝህ ይምለሳ። እዚ ብጣዕሚ ኣገዳስን ጠቃምን ልምዲ ኢዩ። ሓራስ፡ ድሕሪ ዓስርተ ክልተ ማዓልታ ኢዩ ካብ ንእዲ ትወርድ፤ ንመጀመሪያ ጊዜ ክትወርድ ከላ ካኣ፡ ኣንስቲ ዝተፈለየ ቆጽሊ ኣንዲደን የስግራኣ ኢዩን። ስለዝኸነ፡ ሓራስ ክሳብ ትተርር መግቢ ምስራሕ ዝተሓጋግዛኣውን ኣለዎ። ሓራስ ክትበጽሕ እንተ ከድካ ካኣ፡ “ጥዕይቲ ሓራስ ዲኺ? ናጽላ ከ ከመይ ኣሎ/ላ? ጽቡቕ፡ በሊ እንጂዕ ማሪያም ማሓራኺ” ኢልካ ጽቡቕ ድልየትካ ትገልጽ፡ ጋዓት ሓራስ በሊዕካ ካኣ ትምለስ። ካብዚ ክንርደኦ ንኸእል ነገር እንተሎ፡ ሕብረተ-ሰብና ንነብሲ-ጸር፤ ንሓራስን ንህጻንን ዘሎዎ ኣኸብሮትን ሓልዮትን ማዕሪ ክንደይ ዓሚቕ ምጂኑ ኢዩ። ብተወሳኺ፡ **“ኣደ’ ወላዲት ተካኢ ወሎዶ ምጂና፡ ኤርትራዊት ያታዊ ዓዲ ብዝግባእ ትግንዘብ ምጂናውን፡ ንምርድኡ ዘጸግም ኣይኮነን።**

ቀጺሉ ንሓዲሽ ዝተወለደ ህጻን ዝምልከት ዕማም (ንጥፈት) ዝመጽእ፡ ጥምቀት ቆልዓ ኢዩ። ወለዲ፡ ቅድሚ ማዓልቲ ጥምቀት ምብጽሑ (ብናይ ተዋህዶ እምነት፡ 40 ማዓልቲ ንወዲ፡ 80 ማዓልቲ ካኣ ንጓል)፡ ነቲ ህጻን **“ኣባሊ”** ዝኸውን ሰብ ኢዩም ዝመርጹ/ዘናድዩ። ኣብ ማዓልቲ ጥምቀት ካኣ፡ ሓራስ ተቐኒናን ተሓኒና፡ ንጥምቀት ዝኸውን ክዳውንቲ ለቢሳን ድሕሪ ሕርሳ

ንመጀመሪያ ጊዜ ካብ ገዛ ወጺኦ (ሓራስ ን40 ማዓልታት ድሕሪ ሕርሳ ካብ ገዛ ኣይትወጽእን ኢያ)፡ ብቤተ-ሰብን ማሓዞትን ተስንያ ናብ ቤተክርስቲያን ከይዳ ቆልዓዓ ተጠምቑ። ኣጠመቑቲ ንጥምቀት ዝኸውን ዝቐነኖኦ ቁኖን ዝኸደኖኦ ከዳውንትን ፍላይ ዝበለ ኢዩ። ከቀድሳ ካኣ ኣለወን። ናይ ቤተክርስቲያን ስርዓተ-ቅዳሴ ምስተገብረ፡ ቀሺ ነቲ ህጻን ሸም ድሕሪ ምሃብ (ምውጻእ) ብማይ ብማሕጻብ የጠምቆም፡ ንኣባሊን የሕቕፎ። ኣባሊን ካኣ ነቲ ህጻን ኣብ ሓዱሽ ሸማነ ገይሩ ካብቲ ቀሺ ተቐቢሉ ብምሕቕፍ፡ ከም ውላይይ ገይረ ከከናኸኖን ከዕብዮን ኢዩ ኢሉ ሓልፍነት ይቐበልን ኣብ ቅድሚያ እግዛኣብሓር ቃል ያኣቱን። ብልግነት፡ እቲ ቆልዓ ምናልባት ኣቦን ኣደን እንተሳኣነ (ስድርኡ እንተመትዎ፣ ከኣልይዎ እንተዘይካኣሉ፣ ወ.ዘ.ተ.)፡ ዘዕብዮ መታን ከይስእን ተባሂሉ፡ ዝተፈጥረ ጥበብ ኢዩ ዶ ከንብል ንኸእል? ሃይማኖታዊ መብቆሉን ምትእስሳሩን ከ ድርኪት ረኺቡ ሰብ ከይጠለመ መታን ከተግብሮ ተባሂሉ ዝተገብረ ዶ ኹን ይኸውን? ኣንብብቲ እንታይ ትብሉ? እቲይ ይኹን እቲይ ግን፡ ብልግነት ኣገዳሲ ዝኾነ ትርጉምን ረብሓን ንሕብረተ-ሰብ ኣለዎ። ኣብዛ ዓለም እዚኣ፡ ሂወት ብብዙሕ ኣጋጣሚታት (ሕማቅን ጽቡቕን) ዝተኸበት ስለዝኾነት፡ ምናልባት ወለዲ ሕማቕ እንተኣጋጠሞም፡ ቆልዑ ካለኣት ወለዲ ብምርካብ፡ ውሕስነት ብዘለዎ መንገዲ ከዓብዮን ኣፍሪይቲ ዜጋታት ከኹን ዘኸእል ጥበብ ኢዩ። ስነስርዓት ጥምቀት ኣብ ቤተክርስቲያን ምስተወደአ፡ ውራይ ጥምቀት ኣብ ገዛ ኢዩ ዝቐጽል። ዕዳማት ደቂ ዓዲ፣ ኣጋይሽን ቤተ-ሰብን፡ ዝተቐረበሉም ሸሻይ ክበልዑን ክስትዩን ይውዕሉ። ዝኾነ ዕዳም፡ በሊዑን ሰትዩን ከወጽእ እንከሎ ካኣ፡ **“እዚ/ዛ ቆልዓ ስድርኡ/ኣ ዝግቁር/ትግቁር ይግበር/ራ እንዳበለ መሪቕ ነናብ ዝመጸ ይምለስ።** እዚ ካኣ፡ ቆልዓ ዓብዮ ንወልዱ ዝትከእ ምዃኑ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ሓብሓብን ዓቕርን መንነትን ክብርን ሓደ ሕብረተ-ሰብ ምዃኑውን ኢዩ ዘርእየና። ሕብረተ-ሰብ እንተኾነውን ብኸምኡ ከምዝጥምቶ ኢና ንርዳእ።

ቆልዓ፡ ሓደ ዓመት ዕድመ ምዝገበረ፡ ኣዴታት ቅጫ ሰንኪተን ኣብዝበኩ ገይረን ይቐርሳሉ/ላ። ብከብዱ ምንፍሓኽ ዝጀመረ ምንቅስቃስ፡ ናብ በርባዕተ ማሓውሩ በጠበጥ ምዃድ ተሳሊሩ፡ እግሪ ተኪሉ ብኸልተ እግሩ ምዃድ ምስካኣለ፡ ቆልዓ ናብ ደንበ ባዕሉ ከውጽእ ይጅምር። ቅሩብ ጽንሕ ኢሉውን ናብ ጎዳፍ ብምውጻእ፡ ኣብኡ ምስ ከምኡ (መሳትኡ) ቆልዑ ክጸወት ይጅምር። ጎዳፍ፡ ንሓደ ቆልዓ ዓባይ ዓለም ኢያ። ምስ መዘንኡን ካለኣት ቆልዑን ዝረኸበላን፡ “ህድሞይ ህድሞካ፣ ገዝይ ገዝኻ፣ ናተይ ናትካን ካልኣት ብዙሓት ናይ ቆልዑ ጸወታታ ዝጸወተላን፡ መሰረታዊ ማሕበረ-ሰባዊ ክእለታትን (Social Skills) ወግዕታትን ዝማሃረላ ባህርያዊት ስፍራ ኢያ። **“ግደፎም፡ ጎዳፎም ከዓርቆም ኢዩ” ወይውን “ቆልዑ እንተተባኣሉ፡ ጎዳፎም ያዓርቆም”** ኢሎም ዓባይቲ ዓዲ ከዛረቡ ሰሚዕኩም ዶ ትፈልጡ? ጎዳፍ፡ ንቆልዑ ኩሉ ኢያ - ዝጸወቱላ፣ ዝማሃሩላ፣ ዝባኣሉላን ዝታዓረቐላን ባህርያዊት ሰፈር ኢያ። ስለዝኾነ፡ ዓባይቲ ዓዲ፡ ቆልዑ ተባኣሪም ኢሎም እደም ኣየእትወን ኢዮም። “ኣቲም ቆልዑ፡ ኣይትታዓለቁ፡ ስቕ ኢልኩም ተጸውቱ” ጥራሕ ኢዮም ዝብልዎም። ቆልዓ ብኸምዚ ሓሊፉ፡ 4-5 ዓመት ዕድመ ምስ በጽሖ ካኣ፡ ከምቲ ኣብ ቀዳማይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ ዝተገለጸ፡ መጓሰ ይጅምር። መጓሰውን ካብ ጎዳፍ ቀጸላ፡ ንቆልዑን ንጓሶትን ዓዲ ተራኽብ ማሕበረ-ሰባዊ ክፍሊ ዕዮ ኢያ። ጓሶትን መናእሰይን ዓዲ፡ ኣብ መጓሰ ዝማሃርዎም መሰረታውያን ማሕበረ-ሰባዊ ትምህርትን ክእለታትን ብዙሓት ኢዮም። ናይ ዝጓሰይውን ጥሪታት ድሕነትን ክንከንን ሓልፍነት ምውሳድ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ከመይ ገይሮም ምስ ካልኣት ጓሶት ሓቢሮም ብስምምዕ ከምብሮም ዘኸእል ጥበብን ክእለትን ናይ ምምሃር ግዴታውን ኣለዎም። ጥሪታት ናብ ሩባ ማይ ክሰትያ ምስ ወረዳ ይኹን፡ ሓቢረን ኣብ ሓደ ኣከባቢ ሳዕሪ እንዳ በልዓ፡ ጓሶት ሓቢሮም ንኸጸውቱ ዕድል ይረኽቡ። ብዙሓት ዓይነታት ናይ ጓሶት ናይ ሓባር ጸወታት ኣለዎ። ከም ኣብነት፡ ሻኹ፣ ተወሰጥ፣ ኖር፣ ያህለለ፣ ቃርሳ፣ ቡቫ፣ ሓንዳይ፣ ጠለይ ጠለይ፣ ህውለለ፣ ቅልስ፣ ያላኻ፣ ሕንቅል ሕንቅሊተይ፣ እንካ ኣዝግነኒ፣ ወ.ዘ.ተ. ንምጥቃስ ይካኣል። እዚኣቶም፡ ውድድር፣ ምትሕብባርን ሓቢርካ ናይ ምንባርን ማሕበረ-ሰባዊ ክእለታት ዝምህሩ ኣገደስቲ ናይ ዓዲ ንጥፈታት ኢዮም። **ኩላን እተን ጸወታት፡ ብጉጅለ ጉጅለ ተሰሪዕካ ምጽዋት ስለዝሓታ፡ ጓሶት፡ ናይ ምምኻር፣ ስምምዓትን ውዕላትን ምእታውን ምኽባርን፣ መራሕን ተመራሕን ምዃን ምኽኣል፣ ምውሳኔ፣ ብሓቂ ምፍራድ፣ ምርድዳእ፣ ዘዕውት ስትራተጂ ምሕንጻጽን፡ ዝተሓንጸጸ ምትግባርን፣ ወ.ዘ.ተ. ክእለታት ዝማሃሩላን ናይ ሓባር ጸወታት ኢዮን። ስለዝኮነ፡ መጓሰ፡ “ሓቂ፣ ፍትሒ፣ ዓመጽ፣ ዕብላላ፣ ወ.ዘ.ተ.” ዝብላ ኣምራት፡ መናእሰይን ጓሶትን ዓዲ እንታይ ምዃነን ዝማሃሩሉ ማሕበረ-ሰባዊ መራሽቢ ባይታ ኢዩ እንተተባህለ ካብ ሓቂ ዝራሓቀ ኣይኮነን።**

እቲ/ታ ቆልዓ ብከምዚ ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሰ ዓብዮ/ያ ምስ ጎበዘ/ዘት፡ ይሕጸ/ትሕጸ። እቲ ናይ ሕጻ ስነስርዓት ካኣ ብኸምቲ ኣብ ካላኣይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ ተገሊጹ ዘሎ፡ ብማይቤት ኢዩ ዝግበር። ኣቦ ወዲ፡ ንወደይ ክትኸውን ትኸእል ኢያ ኢሉ ዝሓሰባ ጓል ምስረኸበ፡ ብመንጎኛ ሰብ ገይሩ ኩነታታ የጣይቕሞም፡ ዘይተዋህበት እንተኾይና፡ ነቲ ሞንጎኛ ሰብ ንወለዳ ሕተተለይ ይብሎ። እቲ ሞንጎኛ ሰብ፡ ኩሉ ምስ ኣጣለለ፡ እቲ መልሲ ሕራይ እንተኾይኑ፡ ንኸልቲኦም ቤተ-ሰብ/ወለዲ (ንእንዳ ወድን ንእንዳ ጓልን) ንምርኻብ ቆጸራ ከምዝታሓዝ ይገብር። ኣብ ቆጸራ ማዓልቲ፡ ኣቦ ወዲ ምስ ለባማት ዓባይቲ (ኣባላት ማይቤቱ) ኮይኑ፡ ጓልኩም ንወደይ ሃቡኒ ኢሉ ክሓትት ናብ እንዳ ጓል ይኸይድ። ኣቦ ጓል ካኣ ምስ ለባማት ኣባላት ማይቤቱ ኮይኑ ኣጋይሹ ይቐበል። እንዳ ወዲ ኣብ እንዳ ጓል ምስ በጽሖ፡ ከምዓልኹም ኣቲም እንዳ ኣይተ እገሌ ምስበሉ፡ ኣቦ ጓል ካኣ “ከማኣልኩም”፡ እተወ ገዛ ኢሉ ናብቲ ዝተዳለዎሎም ገዛ የትዎምም ክፍ በሉ ይብሎም። እንዳ ወዲ ካኣ፡ “ኣይፋልናን ናብኹም

ዘምጻኣና ጉዳይ ኣለና፡ መጀመሪያ እቲ ዘምጻኣና ጉዳይ ክንገብር” ብምባል ደው ምባሎም ይቐጽሉ። ድሮ ኮፍ ኢሎም ዝጸንሑ ናይ እንዳ ጻል ዓበይቲ ኣባላት ማይቤት፡ “ጉጅም ጉጅም ኢሎም ድሕሪ ምምኻርም”፡ ሓድ ካብኣቶም ሕራይ ባሉ ተዛረቡ ክንሰምዓኩም ይብሎም። ድሕሪ እዚ፡ ሓድ ካብኣቶም እንዳ ወዲ፡ “እምባ ክትኾኑና መጻግዒ፡ ጎልጎል ክትኾኑና መሳፍሒ፡ ጻልኩም ንወድና ክትህቡና ኢና ናብኩም ኩቡራት ዓጽሚ መጸእና” ብምባል ጠለቦም የቐርቡ። ወዮ ገና ብሳልሳይ ሰብ (መማጺኢ) ተወዲኡ ስለዝጸንሕ፡ “ካብኩም ሓሊፍና ንመን ክንህባ ደሊና፡ ሂብናኩም ኣለና” ሕጂ ኮፍ ባሉ ኩብሉ እንዳ ጻል ምስመለሱ፡ እንዳ ወዲ ኣብ ዝተዳለዎሎም ቦታ ከፍ ይብሉ። እንዳ ወዲ ሓጂኸም ዝመጹ ናይ ሕጻ ክዳንትን ወርቂ ሰቕርን ታሓናቂትን ንእንዳ ጻል ድሕሪ ምርካቦም፡ ዝተረፉ ናይ ሕጻ ስነስርዓታት ይቐጽሉ። ናይ ሕጻ ጊዜ (ሕጻይት ታሓናቂትን ዝጸንሑሉ ዓመታት) ከከም ኩነታቱ ክነውሕን ክሓጽርን ይኸእል ኢዩ። ሓጸረ ነውሐ ግን፡ ድሕሪ ሕጻ፡ መርዓ ኢዩ ዝቐጽል።

መብዛሕትኡ መርዓ፡ ቀውዒ ተወዲኡ ኣዝርእቲ ምስተጠርኒ፡ ኣብ ጊዜ ወርሒ ጥሪ ኢዩ ዝግበር። ክልተ ወልዲ፡ ኣቐዲምም መርዓ ንግበር ኢሎም ምስተሰማምዑ፡ ማዓልቲ መርዓ ይቐጽሩ። መርዓ ናይ ዓዲ ውራይ ስለዝኾነ፡ ዘመርዑ ሰብ ኣቐዲሙ ኢዩ ንዓዲ ነዚ ማዓልቲ እዚ (ወርሕን ዕለትን ብምጥቃስ) መርዓ ተቐጺረ ኣለኹ ኢሉ ዝነግር/ዝሕብር። መብዛሕትኡ ጊዜ፡ ዓዲ ንቐዲስ ዮውሓንስ ወይ’ውን ንመስቀል ከተኸብር ምስተኣከበት ኢዮም ንመጽእ ጥሪ ከምርዕዉ ዝተቐጸሩ ቤተ-ሰባት፡ ናይ መርዓ ማዓልቶም ዝእውጁ። ካለኣት ከመርዕዉ መደብ ዘለዎም እንተለዉ፡ እተን ዝተታሕዛ ማዓልታት ፈሊጦም፡ ኣብዘይተታሕዛ ማዓልታት ይሕዙ። ምጽቃጥ/ምድራብ መርዓ ብዓዲ (ብሕልፊ እታ ዓዲ ንእሽተይ እንተኮይና) ቁቡል ኣይኮነን። ንመርዓ ዘገልግሉ ኣቁሑት (ፊስቶታት/ቦጣት/ኣጋንእ፣ ንዳስ መርሒ ዘገልግሉ ናውቲ (ባላታት፣ ወርወራት)፣ መናብር፣ ናይ መሳተዩ ኣቐሑት (ዝከናታት/ሸለኮታት፣ ምለሊኻት፣ ወ.ዘ.ተ.)፣ ናይ ጸብሒ ናውቲ (ጸሕልታት)፣ ወ.ዘ.ተ.) ናይ ዓዲ ስለዝኾኑ፡ ነቲ ኣቐዲሙ ማዓልቲ መርዓ ዝሓበረ ቤተ-ሰብ ኢዮም ዝዋሃቡ። ማዓልቲ መርዓ ንዝጸቀጠ/ንዝደረበ ባዓል ውራይ፡ ንመርዓ ዘገልግሉ ኣቐሑት ኣይዋሃቡውን ኢዮም። ብተወሳኺ፡ መርዓ ናይ ዓዲ ውራይ ስለዝኾነ፡ ኩሎም ንመርዓ ዘድልዩ ንጥፊታት ብደቂ ዓዲ ኢዮም ዝግበሩ። ምድራብ መርዓ፡ ናይ ጉልበት ሰብ ምክፍፋል ስለዝፈጥር’ውን፡ ዓዲ ኣይትድግፎን ኢዩ። ንኣብነት፡ ንመርዓ ዘድሊ ዕንጨቲ፡ ብወፈራ ዓዲ ኢዩ ዝእኩብ፤ ምጥሓን እክሊ (ጣሓት እክሊ ኣብዘነበረትሉ ጊዜ/ዘበን)፣ ምልዕጣጥ፣ ምስንካት መጽፋእትን መጠቃን፣ ምልዕስ ቢሒቕ እንጀራን ምጽማቕ ሰዋን፣ ናይ ኣንስቲ ዓዲ ስራሓት ኢዮም፤ ምስራሕ ዳስ (ምምጻእ ባላታት፣ ወርወራት፣ ቆጽሊ ዳስ፣ ወ.ዘ.ተ. ወሲኹ) ናይ ሰብኣትን መንእሰያትን ዓዲ ሓላፍነት ኢዩ፤ ማይ ምውራድ ናይ ቆልዑ ዓዲ ስራሕ ኢዩ። ኣብቲ ዕለተ መርዓውን፡ ንኹሉ ንጥፊታት መርዓ (ሽም ዳስ፣ ተቀበልቲ ኣጋይሽ፣ ማኣዲ እንጀራ ዝሰርዑን ዝቐርቡን፣ ጸብሒ ዝቐርቡን ዝጸብሑን፣ ስዋ ዝቐድሑን ስዋ ዝዕድሉን፣ ማይ ዘሕጽቡ፣ ወ.ዘ.ተ.) ተካይዶ እታ ዓዲ ኢዩ። ሕጽር ብዝበለ ኣባሃህላ፡ እቲ ባዓል ጉዳይ፡ ዋና ጥራሕ ኢዩ ዝኸውን። ነቲ ጉዳይ/ውራይ ተካይዶ እታ ዓዲ ኢዩ። ነብሲ-ወከፍ ወዲ ዓዲ ካእ፡ ከምዚ ልዕል ኢሉ ዝተገለጸ፡ ነናቱ ኣበርክቶን ስራሕን ኣለዎ።

ማዓልቲ መርዓ ሓደ ስሙን ምስተረፎ ዝግበር፡ **“ምቕንጣጥ”** ብዝብል ሽም ዝፍለጥ ባህላዊ ወግዒ/ልምዲ ኣሎ። እታ ትምርፆ ሕጽይቲ ትሽብለል (ፍርይ ፍርይ ኣቢለን ይቐጽኣ)፡ ሽንፋእ ካእ ይእስረላ’ም ምስይ ምስበለ፡ ማሓዙታ (ሳናዳኣ) ተኣኪበን፡ ሓንቲ እንጀራን ሓንቲ ሃንዛን ዝሓዘት ሞሶብ ኣብ ርእሳ ኣስኪመን ከቢበናኣ ናብቲ እንዳሓሙኣ ዝመጽሉ ሽኽኻ “ኣዳነዮ ሰለፈን ብሩረን፡ ከዳ ከዳ ንማይ ከይወዳ” ኢለን እንዳደረፋ ሕጅናኣ ይኸዳ። ካብቲ ዓዲ ቁሩብ ውጽእ ኢለን ካእ፡ ነቲ መርዓዊ (ከምርዓዊ ዝዳለ ዘሎ)ዝጸርፉ ደርፍታት ክደርፉ የምስዩ። ገለ ካብኣቶም ጸርፋታት (ብዙሓት ኢዮም)፡ “ኣብቲ ጎሶ ጎሶ ዝብኢ እንተነቆወ፡ ወዮ ዓምባርቦራ መንጎይ ሰበራ፣ ኣብ ኣደለ ዓተረ ተሰቓላ ምሳሪ፡ ሳኣን ዘውርደሉ ኣውያት ተሸለሉ፣ ኣብታ ዓባይ ዳዕሮ ሰቐለዮ ምሳርዮ፡ ናዓ እንዶ ኣውርዳ እገሌዮ (ክስቶዮ) ዓንቐልዮ፣ ዘለምባይ ኣንታ ዘለምባዮ፣ ጠለቃ ዘውጽእ ብልዛዮ፣ ሒጢቡዮ ሒጢቡ እገሌዮ/ኩስቶዮ ሒጢቡ፡ ኣብ ምስ ደይቡ ሓራስ ኣድጊ ዝጠቡ፣ ወ.ዘ.ተ.” ምጥቃስ ይካኣል። ነታ ሓማታውን ብዙሕ ጸርፍታት ይጸርፋኣ ኢዮን። ንኣብነት፡ “ኣደይ እገሌ/ኩስቶ (ብሽማ እንዳጸዋዓ) ሰለስተ ዝዘኣን፡ እቲ ሓደ እንዳ ውሽመኣን፣ እንዳ ኣደይ እገሌ/ኩስቶ ሓዊ ደልዮ እንተ ከድኩስ፡ ሕምቡቡ ሽምቡቡ ዝብል ቆለ ኣለወንዮ፣ ወ.ዘ.ተ.” እንዳባለ ይጸርፋኣ። ዳሓር፡ ነታ ማእከል ሃንዛን እንጀራን ቦጉለን ነታ ትምርፆ ይህባኣ’ም እንደግና ነታ ሞሶብ ኣስኪመን ከቢበናኣ “ኣርሕዋልና እቲ ኣፍደገ፡ እንዳ ሳንዳይ ከይንጋግ” ኢለን እንዳደረፋ ናብ ዝዘኣ ይመልስኣ። ኣብ መንጎ፡ ኣወዳት ጎርዙጉላ ነቲ ሃንዛ ንምሕዳግ ነታ ሞሶብ ብሓይሊ ከምጥልወን ይፍትኑ ኢዮም። ድሕሪ ናብ ዝዘኣ ምምላሰን፡ ናይ ኣዋልድን ናይ ኣወዳትን ሃንዛታት (ኣደ ሃንዛታት ሰንኪታ ተዳሉ ኢዩ) ነንበይኑ ተቐሪቡ ንኩሉ ይዕደል። ተሳተፍቲ ሃንዘኣም ምስበልዑ፡ ናይ ምቕንጣጥ ጓይላ ይጀመር’ሞ፡ ክጻወቱ የምስይን ይሓድሩን። እታ ትምርፆ ጻል ካእ ብሽምዚ ኣገባብ “ተቐንጢጣ” ምሕራም ትጅምር። ኣብ ስሙን ምቕንጣጣ ካእ ዕለተ-መርዓዓ ይኸውን።

ድሮ ማዓልቲ መርዓ፡ ዓርኪ-ሕልፎት ካብ እንዳ ወዲ ሕድሮ ናብ እንዳ ጻል ምስይ ምስበለ ይመጹ። መቐስ፡ ንዓርኪ-ሕልፎት፡ ከበሮ ጽቡቕ ዝሃርሙ፡ ንፋዓት ሳዕሳዕቲ፡ ንፋዓት ተጻውትን ስነስርዓት ዘለዎምን ኣጓብዝ ተመሪጾም ኢዮም ዝላኡኹ። ኣብ ወዲ

አጸብቆኒ ኢሉ ሓይራ አስኪሙ ኢዩ ዝሰዶም። ንሳቶምውን እቲ ጉዳይ/ውራይ ውራዮም፡ ውራይ ዓዲ ምዃኑ ስለዝርደአም፡ ብተገዳስነት ኩሉ ዝካእሎም ንምግባር፡ ከበርታቶም ብምሕንጋጥ ጭራ-ዋጣ (ዋጣ) ወይውን ክራር ዝጸወት ኣኹቲሎም ናብ ዓዲ እንዳ ዓል ይጉዳዮም ኣብቲ ዓዲ ምስበጽሑ፡ ከብሮ ትሪም ትሪም ከብሉ ይጅምሩ። እቲ ናይ ከበሮ ትሪም ትሪም፡ መጺና ኣለናም ክንኣቱ ዶ ዝብል መልእኽቲ ኢዩ ዘለዎ። እዚ ምስሰምዑ፡ ወዮ ገና ዓርኪ-ሕልፎት ከመጹ ኢዮም ኢሎም ክጽብዩ ዝጸንሑ እንዳ ዓል (ጎርዞ ጉላ ናይቲ ዓዲ፡ ኣብ ዳስ ኮይኖም ክጽብዩ እዮም ዝጸንሑ)፡ ዓርኪ-ሕልፎት መጺኦም ኣለዉ ማለት ኢዮም፡ ዳስ ተዳልዩ ኣሎ እተዉ በልዎም ኢሎም መልእኽቲ ናብቶም ዓርኪ-ሕልፎት ይሰዱ። ድሕሪ እዚ፡ ዓርኪ-ሕልፎት ሆ እንዳብሉ ናብ ዳስ ብመታው ጓይላ ይጅምሩ። “ሓሸው እንዳብለዮ፡ ሓሸው እንዳብለ ይኣቱ፤ ስኒ ሕባባዩ ስኒ ሕባባ፡ ተቐብልዮ ዕንባባ፡ በሊ መርሓባ፤ ሰለል በልሎምዩ ሰለል በልሎም፡ እስኪ ዓልልሎም፤ ወ.ዘ.ተ. ደርፍታት እንዳተደረፈ እቲ ጓይላ ይቐጽል። ዓርኪ-ሕልፎት ክልተ-ሰለስተ ጓይላታት ምስ ኣውጽኡ፡ “ድራር ዓርኪ-ሕልፎት” ይባሃል’ሞ፡ ጓይላ ንግዚኡ ተቐሪጹ፡ ዓርኪ-ሕልፎት ንኸምገቡ ኣብ ዝተዳለዉሎም ቦታ ኮፍ ይብሉ። ስነስርዓት ድራር ዓርኪ-ሕልፎት ምስተዛዘመ፡ ነቲ ጓይላ ብስነስርዓት ከምሓድሮ ዝሓድሮ ሰብ (ኣባ-ጓይላ) ተመሪጹ፡ ተጻወቲ (ዓዲ) ካኣ “ይርሓሰና” ኢሎም ኣባ-ጓይላነቱ ምስ ኣጠመቐሉ፡ እቲ ጓይላ ወጋሕ-ትበል ለይቲ ይቐጽል። ኣባ-ጓይላ ዝኸውን ሰብ፡ ኣብቲ ዓዲ ተቐባልነት ዘለዎን ናይ ምጽዋት ክእለትን ኣፍልጦን ዘለዎ ክኸውን ተመራጺ ኢዩ። ንኣብነት፡ ከበሮ እገለን እገለን ኢሉ ሸም እንዳጸወዐ ስለዝዕድል፡ መቐቐሳቲ ከበሮ (ዘሳንዩ) ከለልን ክፍልጥን ኣለዎ። ጓይላ፡ ነብሱ ዝኻኣለ ሕግታትን ልምድታትን ስለዘለዎ፡ ሕግታት ጓይላ ዝፈልጥውን ክኸውን ኣለዎ። ንኣብነት፡ ደቂ ዓዲ ክልተ ጊዜ ከበሮ መስታዓደሉ (ምስሃረሙ)፡ ሳልሳይ ንደቂ ጎዶባ ዓዲ (ካብ ጎዶባ ዓድታት ጓይላ ክጻወቱ ንዝመጹ) ሸም ናይታ ዓዲ እንዳጸወዐ (ከበሮ ንዓዲ እገለ እንዳብለ) ኣባ-ጓይላ ከበሮ ይዕድል። ከምኡውን ንዓርኪ-ሕልፎት (ሕጂ፡ ከበሮ ንዓርኪ-ሕልፎት ኢዩ እንዳብለ) መስሎም ይሕልዉሎም። ዓርኪ-ሕልፎት፡ ከጥቕዑ፣ ክስዕስዑ፣ ከበሮ ክሃርሙ፣ ክጻወቱን ስነስርዓት ገይሮም ጓይላ ክጸብቐን ምሉእ ለይቲ ክሓድሩ ግዴታት ኣለዎም። ትኸስከስ እንተ ኢሎም ግን፡ “የዕሩኽ ደ ኣሊዎመ፡ ሕመዲያ ወዲኢዎመ” እንዳብለ ኣዋልድ ዓዲ ይጸርፈኦም። ክወግሕ ምስደለዮ፡ “ወጊሖ ገና፡ ከብላዲ ኣድጊ ኮይና” እንዳተብህለ ክድረፍ ይጅምር። ኣብ መወዳእታ ካኣ፡ ኩሉ ተጻዋታይ ጓይላ፡ ኮፍ ይብል’ሞ፡ የዕሩኽን መርዑት እታ ዓድን ጥራሕ ዝገብርዎ ሳዕሳዒት ኣሎ። ሓንቲ መርዓት መኸምብያ ኣብ ርእሳ ገይራ ሳዕሳዒት ታኣቱ’ሞ፡ ንኣዲ ዓርኪ መሪጻ ናዓ እቶ ምሳይ ሳዕስዕ ትብሎ። ንሱውን ያኣቱ (ግዴታ ኣለዎ)። ንሳ ብቐድሚት ንሱ ብድሕሪኣ ተመራራሐም ይስዕስዑን ይቐጽጻዩን። እታ መርዓት፡ ነታ መኸምብያ ካብ ርእሳ ኣልሳላ፡ ነቲ ዓርኪ ኣፍንጭኡ ከተኸርፎ (ክትሃርሞ) እያ ትፍትን። ንሳ ኣገሪሃ ክትሃርሞ ክትፍትን፡ ንሱ ካኣ ከሸካዓ (ክስሕታ) ክፍትን፡ ኢዩ እቲ ምርብራብ። ጥብብን ክእለትን ዝሓትት ኢዩ። ክእለት ዘይብሉ ዓርኪ፡ ኣፍንጭኡ ተኮሪፉ ይኸይድ፡ መስሓቕ ካኣ ይኸውን። ብኸምዚ መልክዕ፡ ኩሎም የዕሩኽ ሓዲ ብሓዲ ይፍተኑ። ኣብ መጨረሻ፡ ጓይላ ብኸምዚ ኣብ ሳዕሊ ዝተጠቐሰ ወጋሕ-ትበል ለይቲ ምስሓደረ፡ “ሓውሲ በለት ነብሲ፡ ነዛ ልባይ ፈውሲ” እንዳተባህለ ይድረፍ’ሞ፡ ሰብ ውራይ፡ ኣብ ጓይላ ንዝሓደሩ ታተኛ (ውዑይ እንጀራ ብጠሰምን በርበረን) ወይውን ጋዓት ብጠሰሚ ይቐርብሎም። ናይ ጓይላ ስነስርዓት ካኣ ብኡ ይዛዘም።

ካብዚ ኩሉ ኣብ ሳዕሊ ዝተገለጸ ንርደኦ ቁም-ነገር፡ ሓደ ቆልዓ ተወሊዱ፣ ዓብዩ፣ ጎቢዙን ዓቕሚ ኣዳም በጺሑ ንመርዓን ደርዓን ክሳብ ዝበጽሕ ዘሕልፎ ናይ ሂወት ጉዕዞ፡ ኣካል ናይቲ ዓዳዊ ማሕበረ-ሰባዊ ሂወት ምዃኑ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ መብቆል ባህርን መንነቱን ከም ሰብ’ውን እቲ ኩሉ-ሓቕፍ ዓዳዊ ማሕበረ-ሰባዊ ንጥፈታትን ናይ ዓዲ ማዳልታዊ ሂወት ጉዕዞን ኢዮም። ሓደ ቆልዓ ትርጉም ዘለዎ (ናይ ሰብ) ባህርን መንነትን ሒጁ ንኻዓቢ (እኹል ሰብ ንኸኸውን)፡ **“እታ ጎዳፍ፣ እታ መጓሰ፣ እታ መጻወቲት ጎልጎል ዓዲ፣ እቶም ዝተፈላለዩ ማሕበረ-ሰባዊ ጉዳያትን ውራያትን ዓዲ፣ እቶም መዛኑ የዕሩኽን ሳናዱን፣ እታ ባይቶ ዓዲን፣ ካብ ኩሉ ንሳዕሊ ካኣ እቲ ፍቕሪ፣ ሓልዮትን ክንክን ናይ ደቂ ዓዲ (ኣብ ኩሉ ዕድመ ኣከባቢ ዘለዉ)”** ምህላው ኣገድሲ ኢዩ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ብጉእ ዝሰርሑውን ክኾኑ ኣለዎም። ስነኣእምራውን ማሕበረ-ሰባውን ክእለታት (psychological and social skills) ስቕ ኢሎም ዝልጠፉ ዘይኮነስ፡ ንኸትቀስሞም ቦቶም ዝተፈላለዩ ናይ ሂወት ጉዕዞታት ብብደረጃኦም ብምጉዳዝ፡ ብግብሪ ለቢስካዮም ክትሓልፍ ኣለካ። እዚ ክኸውን ዝኸእል ካኣ፡ ቆልዑ ኣብ ባህርያዊ ከባቢኡ ዝተሓለወት ሰፈር (ዓዲ) ክዓብዩ እንተኸኢሎም ጥራሕ ኢዩ። እም እቲ ሳይንስን እቲ ክውንነትን ከምዚ ካብ ኮነ፡ “ባህርያዊ ከባቢ ኤርትራውያን ያታዊ ዓድታት” ሕጂ ከመይ ይመስል ኣሎ ኢልካ ንኸትፍትሽን መልሲ ንኸትረኩብን፡ ህልው ኩነታት “እታ ጎዳፍ፣ እታ መጓሰ፣ እታ መጻወቲት ጎልጎል ዓዲ፣ እቶም ዝተፈላለዩ ማሕበረ-ሰባዊ ጉዳያትን ውራያትን ዓዲ፣ እቶም መዛኑ የዕሩኽን ሳናዱን፣ እታ ባይቶ ዓዲን” ከመይ ይመስል ኣሎ ኢልካ ምሕታትን መልሲ ምንዳይን ከድሊ ኢዩ። ጽብብ ብዝበለ መልኰ ካኣ፡ ነተን ኣብ (ሐ) ሰፈረን ዘለዎ ሕቶታት መልሲ ብምንዳይ’ውን ክጅመር ይካኣል ኢዩ። እተን ሕቶታት ብኸምዚ ዝሰዕብ ኢዩን ቀሪብን ነይረን፡-

- ሐ) ብሓዕሳ ዓድኻ/ኺ (ተወሊድኻ/ኪ ዝዓበኻ/ኪ ዝዓበኻሉ ናይ መቐቐሳ ዓዲ ወይ ናይ ከተማ ከባቢ) እም ሕሰብ/ቢ፡
  - ካብ 16 ክሳብ 40 ዓመት ዕድመ ከባቢ ዘለዉ መናእሰይ ደቂ ዓድኻ/ኺ ክንደይ ይኾኑ?
  - ካብዚኣቶም፡ ክንደይ ዝኾኑ (ክንደይ ሚኢታዊት) ሕጂ ኣብ ኤርትራ ኣለዉ?
  - ካብቶም ኣብ ኤርትራ ኣለዉ ትብሎም ዘለኻ/ኺ ኹ ክንደይ ዝኾኑ ኣብ ኣገልግሎት ኣለዉ?

አንብብቲ፡ እንታይ ኢዩም መልስኹም? መቸስ፡ ካብ ከባቢ ናብ ከባቢ ዝፈላለ ክኸውን እኚ ዝኸእል እንተኾነ፡ ሙብዛሕትኡ ኣብዚ ዕድመ ከባቢ ዘሎ መንእሰይ ኣብ ኤርትራ የለን፡ እቲ ዝተረፈ ካኣ ኣብታ ያታዊ ዓዲ የለን። ብወገነይ፡ ካብ 80% ንላዕል ኣብ ኤርትራ የለን፡ ካብቲ ዝተረፈ ካብ 20% ንታሕቲ ዝኸውን እንተኾነውን ኣብታ ያታዊ ዓዱ የለን ዝብል ሓበሬታ ኢዩ ዘለኒ። ነብሲ-ወከፍ ኣንባባይ ካብ ናተይ ዝተፈለየ ኣሃዝ ክልዎ ዝኸእል እኚ እንተኾነ፡ እቲ ሓፈሻዊ ስእሊ ብዛዕባ ፍልሰት መንእሰይ ኤርትራ ግን ካብቲ ናተይ ኣሃዝ ዘመልከቶ ዝተፈለየ ኣይመስለንን። እሞ፡ እቲ ዝበዝሐ ክፋል ኣብዚ ዕድመ ከባቢ ዘሎ መንእሰይ ኣብታ ያታዊ ዓዲ እንተዘየሎ ዳኣ፡ እዞም ኩሎም ልዕል ኢሎም ዝተጠቐሱ መትንታት ማዓልታዊ ማሕበራ ሰባውን ማሕበራ-ቁጠባውን ኤርትራውያን ያታዊ ዓድታት እንታይ ይኾኑ ኣለዉ? ብዘይ እዞም መሰረታውያን ንጥፊታት ዶ ዓዲ ክትነብርን ክትቐጽልን ትኸእል ኢያ? እቲ “ባህርያዊ ከባቢ ያታዊ ዓዲ” ኣብ ከመይ ኩነታት ኣሎ? ስምብራት ምድኻም፡ ምብትታን ምብትታኽን ባህርያዊ ከባቢ ያታዊ ዓዲ ኣብ ቀጽልነት ኤርትራ ከም ሃገርን ከም ሕብረተሰብን ከ ከመይ ይመስል? ነዞም ሕቶታት ኢዚኣቶምን ንካለኣትን ኣብ ዝቐጽሉ ክፋላት ናይዚ ጽሑፍ እዚ ክንፍትሾም ኢና። ቅድሚ ናብኡ ምኻድና ግን፡ ኣብ ራባዓይ (4ይ) ክፋል፡ ነቲ ጀሚርናዮ ዘለን ብዛዕባ ማሕበራ-ሰባዊ ሂወት ኤርትራውያን ያታዊ ዓድታት እንታይ ይመስል ዝብል ዛዕባ ክንቅጽሎ ኢና። ስለዚ፡ ኣብ ራባዓይ ክፋል፡ ብዛዕባ ማሕበርዊ ንጥፊታት ዓዲ ኣብ ዕለተ መርዓን ብድሕሪኡን፣ ባይቶ ዓዲን ማሕበራ-ሰባዊ ተርኡን፣ ዓዳዊ ትካላት ምትሕግግዝን ምስ ሞትን ሓዘንን ዝተኣሳሰሩ ንጥፊታት ዓድን ሰፊሕ ትንታነ ክቐርብ ኢዩ።

ራባዓይ ክፋል ይቐጽል